

TIDNINGSVECKAN
2019

DEMOKRATI 100 ÅR

mediekompas

FÖR LÄRARE

TIDNINGSVECKAN 2019, V. 42 DEN 14–18 OKTOBER

ALLA ÅRSKURSER

LÄRARINFORMATION

Varför Demokrati 100 år?

På flera håll uppmärksammas den svenska demokratins hundraårsjubileum i år. Sveriges riksdag har under namnet *Fira demokratin!* samlat informativt material att använda bland annat i skolundervisningen, och från Kungliga biblioteket och Riksbankens Jubileumsfond kommer satsningen Demokrati100år.se. Det som uppmärksammas är att man 1919 fattade det första av två riksdagsbeslut för att ändra grundlagen gällande rösträtt, så att den skulle bli allmän och lika för män och kvinnor. 1921 genomfördes sedan det första riksdagsvalet då även kvinnor fick rösta.

Beslutet som fattades för hundra år sedan var en viktig förutsättning för en fungerande demokrati, de som ska styras måste få välja vilka som ska styra över dem i ett demokratiskt samhälle. Men kampen för demokrati varken började eller slutade med rösträttskampen. Frågor som mötes- och organisationsrätt har inte alltid varit självklara, och för att medborgarna ska kunna välja sina politiska representanter måste de ha tillgång till information om samhället. Rätten att sprida information och åsikter är så viktig i en fungerande demokrati att två av våra fyra grundlagar handlar om det: *tryckfrihetsförordningen* och *yttrandefrihetsgrundlagen*.

När Tidningsveckan i år uppmärksammar demokratins hundraårsjubileum glömmet vi inte den viktiga och centrala rösträttsfrågan, men utgår från massmediernas demokratiska uppgift och betydelse för en fungerande demokrati.

Medier i demokratins tjänst

Med anledning av demokratins hundraårsjubileum har Sveriges riksdag gett ut antologin [Demokratins framtid](#), där ledande forskare ger sin syn på demokrati, dess förutsättningar och utmaningar.¹ Riksdagens talman Andreas Norlén påpekar i förordet att samtidigt som vi firar demokratins införande, så ifrågasätts de demokratiska värdena på många håll och han uppmanar oss att inte ta demokratin för given. Demokrati och yttrandefrihet, skriver han, kräver kunskap och engagemang hos medborgarna.

I kapitlet *Den sköra demokratin* förklarar Katarina Barrling och Sören Holmberg att ett av det tyngsta och vanligaste argumentet som motståndarna till den allmänna och lika rösträtten för över hundra år sedan använde, var att vanligt folk var för okunniga för att ges rätten att fatta viktiga beslut. Det är argument som, menar författarna, lever kvar. I samband med folkomröstningar – som de om kärnkraft, EU och euro eller Brexit – finns de som menar att folket kan för lite för att fatta beslut i så svåra frågor. Även bland nutida statsvetare finns de som anser att folket bör representeras av en elit. Det finns också forskning som visar att väljarna faktiskt är okunniga i många frågor. En fungerande demokrati, menar Barrling och Holmberg, förutsätter att medborgarna – som har förtroendet att välja ett lands framtid – har en viss kompetens och förmåga att fatta förnuftiga och överlagda beslut. Och, fortsätter de, fria medier spelar en viktig roll i detta, då de är en central informationskälla för medborgarna.

”Med en lätt överdrift kan man säga att mediernas betydelse för demokratin är som vattnets betydelse för sjöfarten. Utan medier ingen fungerande demokrati. Orsaken är att nyhetsmedier är många medborgares viktigaste källa till information, och därigenom bidrar medierna – i bästa fall – till att forma den medborgerliga kompetens som vi beskrivit i föregående avsnitt. Kunskap om politik och samhälle är

¹ Demokratins framtid, red: Katarina Barrling och Sören Holmberg. Sveriges riksdag, Stockholm 2018.

dessutom grundmaterialet för fri åsiktsbildning, som i sin tur är en av demokratins förutsättningar. Den fria åsiktsbildningen lägger grunden för den folkvilja som är demokratins centrala uppgift att förverkliga (Dahl 1956). [...] En välfungerande demokrati förutsätter det som statsvetare brukar kalla upplyst förståelse bland medborgarna, och här spelar medierna en viktig roll.”²

Mediernas demokratiska uppgift

Man brukar tala om fyra uppgifter som medierna har i ett demokratiskt samhälle:

- **Informera.** Medborgarna måste hållas informerade om vad som händer i samhället och världen, och det är mediernas uppgift att sprida kunskap om det. Informationsfunktionen hävdas ibland vara mediernas viktigaste uppgift, och är också det som ges mest utrymme i nyhetsmediernas kanaler.
- **Granska.** De politiska och ekonomiska makthavarna måste granskas av undersökande journalister. Orättvisor, lagbrott och misskött förtroende måste komma till allmänhetens kännedom.
- **Kommentera.** Journalistik ska alltid vara korrekt, men den behöver inte vara neutral. Samhällsfrågor kommenteras av opinionsjournalister som utgår från en viss åsikt eller ståndpunkt. Opinionsjournalistik får dock inte blandas med nyhetsjournalistik, utan skrivs som exempelvis ledartexter.
- **Förmedla.** Medierna agerar också plattform för andra röster att höras. Med utrymme för insändare och i kommentarsfält kan medborgarna göra sin röst hörd. Experter, sakkunniga och politiker kan föra fram sin åsikt i debattartiklar, som liksom andra opinionstexter särskiljs från nyhetstexterna.

Grundlagsskyddade rättigheter

Av våra fyra grundlagar handlar två om vår rätt att uttrycka oss, [Tryckfrihetsförordningen](#) som rör tryckta medier och [Yttrandefrihetsgrundlagen](#) som rör tv, radio, video, webbplatser och databaser. De två lagarna är i övrigt mycket lika varandra. Syftet med tryckfriheten, som lagstodgades redan 1766, är enligt dess första paragraf att ”säkerställa ett fritt meningsutbyte, en fri och allsidig upplysning och ett fritt konstnärligt skapande.” Det innebär bland annat att tidningarna inte får utsättas för censur, men också att man ska få kontakta en tidning med information om något man tycker är fel, utan att bli straffad för det. I lagen ingår också offentlighetsprincipen, som säger att alla handlingar hos myndigheter ska vara tillgängliga för medborgarna.

Tryckfrihetsförordningen handlar inte bara om vad tidningarna får göra, utan också vad de inte får göra. Det är en lag som både ger oss rättigheter att skriva vad vi vill, men också en skyldighet att inte utsätta någon för förtal, kränkning eller hets mot folkgrupp.

Pressetiska regler

Friheterna som garanteras i tryckfrihetsförordningen bygger på att man tar ett stort, eget ansvar för sitt arbete. Våra medier arbetar därför enligt en viss pressetik. De pressetiska reglerna är ett sätt att arbeta som tidningarna lovar att följa. Om du som enskild person tycker att du blivit dåligt behandlad eller kränkt i en artikel på ett sätt som strider mot de pressetiska reglerna, så kan du göra en anmälan om det till [Pressombudsmannen](#), PO.³ Bland de viktigaste pressetiska reglerna hör:

- Ge korrekta nyheter. Källkritik och noggrann kontroll av uppgifter är viktigt, och även att skilja på fakta- och åsiktstexter. Läsaren måste kunna lita på medierna.
- Hör båda sidor. Om någon kritiseras i en text måste denne få svara på kritiken.
- Var försiktig med publicering av namn och bild. Har namn och bild någon betydelse och uppenbart allmänintresse för nyheten?
- Respektera den personliga integriteten. Inte minst brotts- och olycksoffer, och i synnerhet barn, ska skyddas från onödigt publicering. Var uppmärksam på publicering som kan upplevas kränkande.

De pressetiska reglerna i sin helhet finns hos [Pressombudsmannen](#).

² Den sköra demokratin, s. 47 i *Demokratins framtid*, red: Katarina Barrling och Sören Holmberg. Sveriges riksdag, Stockholm 2018.

³ www.po.se

Tidningsveckan 2019: Demokrati 100 år

Under Tidningsveckan, som arrangeras varje hösttermin av Mediekompass tillsammans med flertalet svenska tidningsutgivare, kan du som lärare arbeta med dagstidningar och medier i undervisningen. Syftet med Tidningsveckan är att öka förståelsen och kunskapen om mediernas uppgift och förutsättningar. Eleverna ges också möjlighet att utveckla sina förmågor att läsa, förstå och diskutera journalistiska texter. Till Tidningsveckan hör en uppsättning utbildningsmaterial som distribueras av Mediekompass via webbplatsen www.mediekompass.se.

- **Information till lärare.** Denna text är en översikt av mediernas demokratiska uppdrag och bör ses som ett grundläggande stöd till klassrumsdiskussioner. Det finns mycket mer att läsa, bland annat i *Publicistguiden* som finns att ladda ner från [Mediekompass Skrivarskola](#). För fördjupad läsning om mediernas funktion i ett demokratiskt samhälle rekommenderas bland annat kapitlet *Den sköra demokratin* i Sveriges riksdags antologi *Demokratins framtid*, som finns för nedladdning på firademokratin.riksdagen.se.⁴
- **Lektionsövningar** anpassade för olika årskurser. Via Mediekompass webbplats kan man hämta lektionsövningar som handlar om medier, journalistik och demokrati. Övningarna bygger på att man använder dagstidningar i undervisningen, i tryckt eller digital form. Det finns övningar indelade i:
 - För årskurs 1–3
 - För årskurs 4–6
 - För årskurs 7–9
 - För gymnasieskolans gemensamma kurser
 - Fördjupningsövningar för gymnasieskolans högskoleförberedande kurser
- **Hänvisningar till styrdokumentet.** Lektionsövningarna är framtagna med skolans kurs- och ämnesplaner i åtanke och följer de delar av det centrala innehållet som är relevant. I ett särskilt dokument finns hänvisningar till det innehåll som övningarna överensstämmer med. Naturligtvis är det läraren som i slutänden avgör hur undervisningen bedrivs, och vilket innehåll den har.
- **Tillgång till dagstidningar.** Flertalet av våra mediehus samarbetar med Mediekompass och skolorna under Tidningsveckan. Det innebär att du som lärare i flertalet regioner har möjlighet att beställa klassuppsättningar av er lokaltidning under Tidningsveckan. På webbplatsen för Mediekompass finns funktionen [Hitta din tidning](#), där du lätt kan komma i kontakt med din lokaltidning. I år har vi också ett samarbete med rikstäckande *Svenska Dagbladet* där eleverna förutom att ha tillgång till den digitala upplagan också kan söka i arkiven från 1884 och framåt. Även *Dagens Nyheter* öppnar sitt historiska arkiv under Tidningsveckan. I synnerhet om man vill titta på hur rösträttsdebatten gick för hundra år sedan, är det en mycket intressant funktion. För de yngre eleverna finns dessutom *SvD Junior* att hämta i digital upplaga hos Mediekompass.

Det är vår förhoppning att ni kommer ha mycket nöje under Tidningsveckan, att eleverna får en utvecklad förståelse för mediernas villkor och uppdrag, och en ökad läslust för nyhetsjournalistik. Demokratin var inte självklar för hundra år sedan, och rösträttskampen var inte lätt. Vi kan inte heller i dag ta demokratin för given, och dess främsta försvarare är en upplyst, kunnig och engagerad befolkning. För att uppnå det fyller medierna en oersättlig och mycket viktig roll.

⁴ Den sköra demokratin, i *Demokratins framtid*, red: Katarina Barrling och Sören Holmberg. Sveriges riksdag, Stockholm 2018.